

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

EEN REVISIE-SYNODE ZONDER REVISIE

De synode van Utrecht 1943-1945

Voordat we toekomen aan wat deze synode heeft bijgedragen aan het voortgaande proces van ontbinding van de Gereformeerde Kerken, moeten we eerst nog ons verhaal over haar voorgangster, de synode van Sneek-Utrecht, afmaken.

Kerkrechtelijke haken en ogen

Er werden ook kerkrechtelijke bezwaren ingebracht tegen de handelwijze van de synode van Sneek-Utrecht. Het he- te hangijzer was vooral het besluit van de synode haar eigen voortbestaan te rekken tot 1943. De kerkorde bepaal- de in art. 50: 'De Nationale Synode zal *ordinaarlijk* (naar de regel) alle drie jaren eens gehouden worden, ten ware er eenige dringende nood ware, om den tijd korter te ne- men'. Het is boeiend de korte verklaring op de kerkorde van ds. Joh. Jansen hierop na te lezen en de verschillende drukken van dit boek te vergelijken. Jansen schrijft dat de regel is dat er om de drie jaar een synode wordt gehou- den. Maar: 'in dringende gevallen kan... de gewone sy-

node eerder samenkomen, of een buitengewone of een tusschentijdse synode gehouden worden'. Dat schreef Jansen in zijn 1e druk (1922) en ook nog in de 2e druk (1937). Maar dezelfde Jansen vertelt in zijn 3e druk van 1952 een ander verhaal. Of liever: hij gaat nu ook in op de vraag of de K.O. uitsluit 'dat een synode in een drin- gend geval *langer* dan het derde jaar vergadert'. Nu geeft hij als antwoord dat de regel van art. 50 uitzonderingen toestaat, ook de uitzondering van 'verlenging van de tijdsduur'. Hij verwijst dan naar het besluit van de synode van Sneek-Utrecht de eerstvolgende synode een jaar uit te stellen. Achteraf wordt dat wettig verklaard. Dit besluit werd genomen op 29 mei 1942. Na afhandeling van de leergeschillen werd de synode 'provisorisch' gesloten, om *zonodig* voortgezet te kunnen worden. Argument was, dat de verhouding van de kerken tot de bezettende macht zoiets nodig zou kunnen maken. De synode kwam al op vrij korte termijn opnieuw bijeen. Maar – en daar- mee loopt de trein helemaal uit de kerkrechtelijke rails – niet met als reden dat er urgente zaken waren m.b.t. de verhouding tegenover de Duitse bezetter, maar omdat er een nieuwe hoogleraar benoemd moest worden vanwege de emeritering van prof. dr. S. Greijdanus. Een heel nieu-

HOOFDARTIKEL

Een revisie-synode zonder revisie

H. van Veen

UIT DE SCHRIFT

Buiten de legerplaats

C. van Breemen

KERKELIJK LEVEN

Samen op de helling

R. ter Beek

De wet in christen-oren

E.A. de Boer

MISSIOLOGIE

Het nieuwe testament – model voor inheemse theologie? II (slot)

C.J. Haak

BOEKBESPREKING

'En nu is het genoeg' – Dr. James C. Dobson

PERSSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

we zaak dus, die niet op het agendum van de synode stond. Zowel prof. Schilder als prof. Greijdanus deelden mee grote bezwaren te hebben tegen deze gang van zaken. Er zou een nieuwe synode bijeengeroepen moeten worden, en de nog zittende synode zou geen enkele nieuwe zaak mogen behandelen, maar zo snel mogelijk uiteen dienen te gaan. Over beide brieven werden woorden van scherpe afkeuring gesproken op de synode. Op 6 oktober werd zelfs besproken de beide professoren een brief te sturen waarin van hen werd geëist, 'de categorische verklaring – en dit schriftelijk vóór 15 November a.s. – dat zij zich de facto conformeren aan de besluiten der Synode en aan de uitvoering daarvan op loyale wijze hun medewerking zullen verlenen'. Uiteraard kon zo'n verklaring nooit worden afgelegd. Later is wel gesteld, dat het hierbij alleen ging om loyale medewerking aan de benoeming van dr. H.N. Ridderbos tot opvolger van prof. Greijdanus (die medewerking hebben zowel Greijdanus als Schilder metterdaad gegeven). Maar er wordt heel nadrukkelijk gesproken van de besluiten van de synode, zonder dat in te schatten was welke besluiten allemaal te verwachten waren. Je dan op voorhand binden aan zulke besluiten, is natuurlijk niet aanvaardbaar. Het strijdt met art. 31 van de kerkorde: besluiten zijn bindend, *tenzij bewezen wordt* dat ze in strijd zijn met de Schrift of de kerkorde. De serieuze kerkrechtelijke bezwaren tegen het verlengen van eigen voortbestaan door deze synode worden zo genegeerd en zelfs gebrandmerkt als revolutie. De bezwaardden stelden echter terecht, dat een synode niet zelf zaken aan het agendum mag toevoegen. De kerken

worden zo in feite buiten spel gezet, en de synode wordt een kerkelijk opperbestuur. Schilder heeft hierover niet alleen de synode zelf benaderd, maar ook zijn eigen kerkeraad in Kampen. Deze zou in de kerkelijke weg eraan moeten werken de afgevaardigden naar de synode terug te roepen en een nieuwe synode voor te bereiden. Deze brief zou later een van de schorsingsgronden worden. Maar niet alleen van Schilder en anderen komen bezwaren, ook diverse kerkeraden delen mee de besluiten van de synode niet voor vast en bondig te kunnen houden. De synode reageert furieus en zet de betrokken kerkeraden door middel van synodale deputaten, onder hevige druk de genomen besluiten in te trekken. Schilder en Greijdanus berichten de synode op 13 november, dat de eis zich aan de synodale besluiten te conformeren onrechtmatig is. In een brief van december 1942 probeert de synode het gevolgde beleid te verdedigen. Dieptepunt in deze brief is de nieuwe uitleg van art. 31 van de K.O. Tegen de genomen besluiten mag men in beroep gaan, maar hangende dit beroep zal men die besluiten als bindend moeten aanvaarden en hebben te gehoorzamen. Terecht schrijft G. Janssen, dat 'hiermee het "tenzij" van art. 31 is veranderd in "totdat"'. Totdat de synode haar besluiten wijzigt, is elke kerkeraad en elk kerklid eraan gebonden. Voor de synode telde blijkbaar alleen dat haar besluiten gehoorzaamd dienden te worden. Eén kerkeraad kreeg zelfs te horen: 'meent iemand, om der consciëntie wil zich er niet aan te kunnen houden, dan mag hij zeker niet tegen zijn consciëntie handelen, maar hij moet dan ook tevens tot de conclusie komen *dat hij met het kerkverband moet breken*'. Zo worden 'bezwaardden' de kerk uitgejaagd door een nieuw kerkrecht waarin een synode gaat heersen over de kerk, en het hoogste beginsel is dat van wet en orde.

De synode van Utrecht (1943-1945)

1. De kerkrechtelijke bezwaren afgewezen

Op 29 april 1943 wordt de synode die sinds 1939 had gezeten dan toch gesloten. De nieuwe synode, ook te Utrecht, en met veel oude gezichten, komt reeds bijeen op 22 juni. Er lag een hele stapel bezwaarschriften op tafel, waarvan de overgrote meerderheid de zelfcontinueren van de vorige synode onwettig achtte. Reeds op 1 juli werd op voorstel van de commissie o.l.v. prof. Aalders, besloten alle bezwaren hiertegen af te wijzen. Een minderheidsrapport van ds. D. van Dijk maakte geen schijn van kans. Ook de door de vorige synode gegeven uitleg van art. 31 werd gewettigd en bevestigd. Niet met een: nood breekt wet (b.v. door de oorlogsomstandigheden), maar door te beweren, dat dit volgens het gereformeerde kerkrecht was! De wissel was omgezet en de trein ging verder op het verkeerde spoor. Dat voorspelde weinig goeds voor het vervolg.

2. Het Prae-advies

Dit stuk van 78 bladzijden van de synode-commissie

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VANMIDDELKOOP, PROF. DR. P. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. A.L.H. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24.8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes. Postbus 25, 4460 AA Goes Tel. (01100) 15591

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni)

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

BUITEN DE LEGERPLAATS

Laten wij derhalve tot Hem uitgaan buiten de legerplaats en zijn smaad dragen.

Hebreeën 13,13

Buiten de poort van Jeruzalem heeft Jezus geleden, zo onderwijst ons de brief aan de Hebreeën. Hij werd immers buiten de poort terechtgesteld. De stad mocht immers niet verontreinigd worden door bloed van een terechtgestelde. Zo stierf Jezus de dood van een uitgeworpene, een met smaad beladene, een van eer beroofde. Als was Hij een misdadiger.

Eertijds heeft de HERE zijn volk Israël de eredienst van de tabernakel geleerd, toen Israël nog in de woestijn verbleef. Als op Grote Verzoendag het volk, de priesters, en heel de tabernakeldienst van zonden gereinigd waren door het bloed van stier en bok, dan moesten de kadavers van die dieren buiten de legerplaats verbrand worden. Buiten de legerplaats. Israël mocht niet verontreinigd worden. Op die wijze nam de HERE de zonde-smaad van zijn volk weg.

En kijk eens, hoe ongedwongen de schrijver van de Hebreeënbrief het verband legt tussen het sterven van Christus en Grote Verzoendag. Het sterven van Christus was immers Grote Verzoendag. Hij droeg de smaad van zijn volk weg. Voor altijd. Nu worden wij opgeroepen tot Hem uit te gaan buiten de legerplaats, en zijn smaad te dragen. Moeten wij dan opnieuw belast worden met de smaad van onze zonden? Nee, dat niet. Die smaad heeft Christus immers al weggenomen. Dat hoeft niet opnieuw te gebeuren. Het gaat hier om de smaad waarmee Christus gesmaad werd. Men begreep niet, wat Hij deed. Men smaadde Hem, omdat deze Koning der Joden niet naar hun smaak was. Dat is de smaad van Christus waarover het hier gaat. En zo zijn wij, als discipelen van Christus, vaak niet naar de smaak van deze wereld. Omdat wij ons vaak niet kunnen verenigen met een houding van ongehoorzaamheid. En omdat wij niet mee knielen voor de vele afgoden van deze wereld.

Terwille van onze redding heeft Christus dat onbegrip verdragen. Hij zette door toen Hij gesmaad en bespot werd. Want Hij wist welk doel Hij zou bereiken: de verlossing van Zijn discipelen. Daarom moet het ons een eer zijn, om standvastig te blijven, als wij op onze beurt gesmaad zouden worden. Voor die smaad hoeven we niet bang te zijn. Want daar, waar Hij het dieptepunt van vernedering bereikte, daar legde Hij het fundament van onze redding. Als we op dat fundament staan: dan deren smaad

en spot ons niet. Weliswaar ligt het fundament van ons behoud buiten de legerplaats. Dat wil zeggen: een Messias aan het kruis is voor velen onaanvaardbaar. Zo'n Messias verwerpen zij. Maar voor zo'n Messias schamen wij ons niet. Integendeel: Als de Heer van Goede Vrijdag, Pasen, Hemelvaart en Pinksteren, is Hij onze Redder. Bij Hem alleen vinden wij ons behoud.

C. van Breemen

SAMEN OP DE HELLING

Van hervormde kant gezien stukt het *Samen op Weg*-proces. Iemand heeft eens uitgerekend aan de hand van de Kaski-cijfers die september vorig jaar beschikbaar kwamen, dat de helft van het hervormde kerkvolk geen boodschap heeft aan *Samen op Weg*. Het vooruitzicht dat de Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken organisatorisch één moeten worden, staat steeds meer Hervormden tegen. De combi-synode van oktober vorig jaar, gevolgd door de Hervormde synode, besloot tot fusie, maar de Gereformeerde Bond heeft zich daar allesbehalve bij neergelegd.

De Remonstranten, in 1988 toegelaten als waarnemer, besloten 18 september 1993 af te haken. Voor hen speelde onder meer een rol, dat het eerste ontwerp werd bijgesteld naar de wensen van de Gereformeerde Bond. Het stuitte de Remonstrantse Broederschap vooral tegen de borst, dat de Vijf Artikelen tegen de Remonstranten (de Dordtse Leerregels) in de grondslag van de kerkorde blijven staan. De Lutheranen morren, omdat ze weinig van hun rijke traditie terugvinden in de officiële *Samen op Weg*-koers. Ze hebben een soort 'status aparte' bedongen. Hun gemeenten blijven binnen het grote geheel van de kerk ressorteren onder de evangelisch-lutherse synode, met een eigen ledenregister.

Hoe staat het eigenlijk met de Gereformeerde Kerken in Nederland (syn.)? De genoemde Kaski-cijfers van september 1993 geven aan, dat 89 procent van de gereformeerden *Samen op Weg* is. Stribbelt men hier niet tegen?

Beweging-van-belijdenis-af

Het ligt voor de hand, dat deze kerken zich het verzet tegen de eenwording van hervormd-gereformeerde zijde aantrekken. Dit bevat voor hen immers een boodschap die ook meer dan eens onder woorden is gebracht: de inbreng van de gereformeerden zal het belijdende karakter van de kerk als geheel, beslist niet versterken.

Ir. Van der Graaf heeft in de Gereformeerde Kerken (syn.) een 'beweging-van-de-belijdenis-af' vastgesteld. Na een tweegesprek tussen de Gereformeerde Bond en de Gereformeerde Kerken (20 april 1993), merkte hij op, dat het moeilijk was geweest elkaar echt te verstaan. De moeite

was, dat 'in de Gereformeerde Kerken er sterk de nadruk op wordt gelegd dat de Heilige Geest zodanig werkt dat men tot een ander inzicht is gekomen in de omgang met Schrift en belijdenis' (verslag Centraal Weekblad; 23 april 1993). Later letterlijk in De *Waarheidsvriend* (29 april 1993): 'Het meest ingrijpende in het "geding" tussen hervormd gereformeerden en gereformeerden is dan ook het verschil in zicht op het werk van de Heilige Geest. Mag het namelijk werk van de Heilige Geest heten als de kerk komt tot Schrift-kritisch Schriftverstaan'. De officiële koers van de Gereformeerde Kerken (syn.) is aanvaarding van de pluraliteit van de kerk. Ze nemen als kerken geen afstand van vrijzinnige tendenzen en boeken, wel van stukken gereformeerde leer als de zondagen 5 en 6 (over Gods rechtvaardigheid en de verzoening van de zonden) en 31 (over de paapse mis) van de Catechismus, de uitverkiezing volgens de Dordtse Leerregels.

Als je dit volgt, is 'zich aantrekken' te veel gezegd. De Gereformeerde Kerken (syn.) verweren zich tegen de suggestie, als zouden ze het gereformeerde gehalte van de verenigde kerk eerder verzwakken dan versterken. Maar zonder veel overtuiging.

Behoudende krachten?

Zijn er dan geen behoudende krachten werkzaam in deze kerken? Er is voornamelijk het Confessioneel Gereformeerde Beraad. Dit Beraad telt zo'n 4000 leden, onder wie ongeveer 250 predikanten. Ze geven het blad *Credo* uit. Zij zijn het eens met de diagnose van de Gereformeerde Bond.

Prof. dr. K. Runia (em.-hoogl. ambtelijke vakken, Theol. Universiteit Kampen, Oudestraat) is een van de voormannen daar. Hij geeft het toe: in de Gereformeerde Kerken zijn de laatste jaren allerlei publikaties verschenen, waarin centrale elementen van het gereformeerde (en zelfs van het oecumenisch) belijden ontkend werden, zonder dat enige kerkelijke vergadering er ook maar iets aan deed. 'Gezien deze ontwikkeling heb ik zelf de laatste jaren geen enkele moeite meer met *Samen op Weg*. De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben in de laatste dertig jaren in toenemende mate hun bestaansrecht als zelfstandige gereformeerde kerk verloren. *Samen op Weg* kan de Gereformeerde Kerken alleen maar goed doen...' (Centraal Weekblad via *ND/Variant*, 17 april 1993). Hij ziet *Samen op Weg* dus als een soort reddingsoperatie voor de Gereformeerde Kerken.

Daarmee zegt prof. Runia met zoveel woorden, dat zijn kerken weer terug zijn vóór 1834, de afscheiding van de Nederlandse Hervormde Kerk. Iets dergelijks zegt ds.

W.A. Boer (*Credo*, juli 1993) als hij de concept-Kerkorde bespreekt.

Ds. F. van der Weij ('Kroniek', *Credo*, oktober 1993) wijst op het onderscheid van de concept-kerkorde met de oude gereformeerde kerkorde, resp. de Dordtse Kerkorde: 'Vanouds is de Gereformeerde Kerkorde (...) **meer een werkorde dan een kerkorde**. Ons idee is tot nu toe steeds geweest: een kerkorde regelt zaken maar is geen nieuwe belijdenis. Voor het belijden moet je in de **belijdenisgeschriften** zoeken. In de Nederlandse Hervormde Kerk ligt de zaak anders. Vanouds is er sprake van een kerkorde met een sterk belijdend element. Het eerste deel van de Hervormde Kerkorde (...) bevat fundamentele uitspraken over de kerk en het kerk-zijn'.

Toen eenmaal besloten was dat de Hervormde Kerkorde 'beginpunt' en 'hoofdlijn' zou zijn voor de kerkorde van de Verenigde Kerk (juni 1989), moest deze wel 'een Gereformeerd belijdende kerkorde' worden. In dat kader merkt Van der Weij op, dat het gewenst zou zijn wanneer de kerkorde 'ten aanzien van brandende actuele zaken duidelijk is'. 'Juist als je straks een Gereformeerd belijdende kerk wilt zijn en als je tegelijk vandaag ziet en leest hoe binnen de kerken soms die belijdenis geweld wordt aangedaan, moet je dan **om geloofwaardig te lijken!**, juist de heikele kwesties niet scherp en duidelijk noemen?! En dan denk ik bijvoorbeeld aan de verzoening via Christus' plaatsbekledend lijden en sterven. Of aan de volstrekt unieke positie van Christus als de enige Heiland der wereld. Door het vandaag niet met nadruk en heel duidelijk noemen van deze zaken, wordt de indruk gewekt dat men thans reeds bestaande afwijkende ideeën niet zo erg vindt! Maar wat stelt dan de kerkorde, ondanks mooie woorden, confessioneel nog voor?' Zijn conclusie: ondanks de belijdende artikelen wordt het een plurale kerk, met feitelijke vrijheid ook om b.v. het plaatsbekledend lijden van Christus en de exclusiviteit van het christelijk geloof, te ontkennen.

Gebrek aan crisis

Er is kritiek op diverse onderdelen van de concept-Kerkorde, ook al is er op zich waardering voor het 'belijdend gehalte' ervan. De kritiek klinkt zwakjes.

Is wat er beleden wordt, wel duidelijk genoeg? Legt deze kerkorde wel het fundament voor een echte belijdende kerk? Moet er in **art. 1.6.** niet een uitdrukkelijke verwijzing worden ingelast naar Jezus Christus als Heiland, in **Wien God de wereld met Zich heeft verzoend?** Het opgeven van de openbare geloofsbelijdenis als verplichting waaraan men rechten verbindt, wordt voor een belijdende kerk een aanzienlijke verzwakking.

Gaat de nieuwe kerkorde nog wel uit van de autonomie van de plaatselijke gemeente, komt die niet in het gedrang. Nee, we stappen over 'uit een verband van plaatselijke kerken naar een landelijke kerk. Dat is een hele stap'. Is er nog wel plaats voor ambtsdragers **ook tegenover** de gemeente? Maak je het jezelf niet moeilijk door de provinciale 'bestuurslaag' af te schaffen?

DE ROEPING VAN KERK EN GEMEENTE

De kerk

Artikel I

1. De Verenigde Protestantse Kerk in Nederland is overeenkomstig haar belijden gestalte van de ene heilige katholieke of algemene kerk die zich, delend in de aan Israël geschonken verwachting, uitstrekt naar de komst van het Koninkrijk van God.
2. Levend uit Gods genade in Jezus Christus vervult de kerk de opdracht van haar Heer om het Woord te horen en te verkondigen.
3. Betrokken in Gods toewending tot de wereld, belijdt de kerk in gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift als enige bron en norm van de kerkelijke verkondiging en dienst, de drieënige God, Vader, Zoon en Heilige Geest.
4. Het belijden van de kerk geschiedt in gemeenschap met de belijdenis van het voorgeslacht, zoals die is verwoord in de Apostolische Geloofsbelijdenis, de geloofsbelijdenis van Nicea en de geloofsbelijdenis van Athanasius – waardoor de kerk zich verbonden weer met de algemene christelijke kerk –, in de Onveranderde Augsburgse confessie en de catechismus van Luther – waardoor de kerk zich verbonden weet met de lutherse traditie –, in de catechismus van Heidelberg, de catechismus van Genève en de Nederlandse Geloofsbelijdenis met de Dordtse Leerregels – waardoor de kerk zich verbonden weet met de gereformeerde traditie.
5. De kerk erkent de betekenis van de theologische verklaring van Barmen voor het belijden in het heden.
Voorts erkent de kerk de betekenis van de **Konkordie** van Leuenberg voor de voortgaande **ontmoeting** van de lutherse en gereformeerde tradities.
6. De kerk belijdt telkens opnieuw in haar vieren, spreken en handelen Jezus Christus als Heer van de wereld en roept daarmee op tot vernieuwing van het leven in cultuur, maatschappijen staat.
In samenspraak met andere kerken getuigt zij voor mensen, machten en overheden van Gods beloften en geboden.
7. De kerk is geroepen gestalte te geven aan haar **onopgeefbare** verbondenheid met het volk Israël en zoekt het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende het **Koninkrijk** van God en het belijden dat Jezus de Christus is.
8. Gezonden in de wereld en geroepen tot de **bediening** van de verzoening getuigt de kerk in **verkondiging** en dienst aan alle mensen en aan alle volken van de komst van het Koninkrijk van God.
9. De kerk is bij haar getuigenis in woord en daad gehouden zich te bewegen in de weg van haar belijden.
10. De kerk weert wat haar belijden weerspreekt.

(Uit de concept-Kerkorde van de Ver. Prot Kerk in Nederland.)

Het vertrouwen in de concept-Kerkorde is ook niet groot. 'Een kerkorde lost onze problemen niet op' (Van der Weij). Verzet is in elk geval een groot woord. Runia juicht de vereniging zelfs min of meer toe.

Je kunt je hierover verwonderen. Van der Graaf stelt terecht de vraag: mag je dat aan de Heilige Geest toeschrijven, wanneer een kerk ruimte biedt aan schriftkritiek (het rapport *God met ons*) en daar zelf aan meedoet, door de gereformeerde belijdenis van Gods rechtvaardigheid en de noodzaak van de verzoenende dood van Christus en van Gods soevereine verkiezing en verwerping te verzwakken? Is het Confessioneel Gereformeerd Beraad daar zelf duidelijk in? Onderscheidt het de geesten?

Misschien voeren de mensen van het Confessioneel Gereformeerd Beraad aan: ja maar, het is geleidelijk gegaan. We hebben ons verzet, maar het heeft niet geholpen. Inmiddels zitten we op een **zinkend** schip. Maar gelukkig – het lijkt erop dat we veilig binnen kunnen lopen in het Hervormde dok en drijvende blijven. Daar hebben we vrede mee. Dat maakt de kans, dat onze kinderen onder de beademing van gereformeerde prediking komen heel wat groter dan wanneer de vereniging niet doorgaat.

Maar dat verandert. Straks wordt ook van de overgebleven goedwillende gereformeerden in de (syn.) Gereformeerde Kerken gevraagd in te stemmen met de Verenigde Kerken. Dan moeten ze trouw zweren aan een nieuwe kerk. Ds. Schravendeel geeft eerlijk toe, dat daarbij verschillende diep-ingrijpende wissels worden gepasseerd. Er wordt afscheid genomen, niet alleen van 'De Gereformeerde Kerken in Nederland', maar ook van een gereformeerde vorm van kerkzijn, hoezeer dat ook alleen nog maar **vorm** was.

De (syn.) Gereformeerde Kerken als geheel zullen daar geen moeite mee hebben. Ze zien voor zichzelf ruimte genoeg in de Verenigde Kerk. Maar degenen die zich tot op heden hebben verzet tegen de uitholling van het schriftgezag, tegen het loslaten van de gereformeerde belijdenis en kerkorde, komen voor een nieuwe, wezenlijke vraag te staan: wil ik en mag ik lid worden, deel uitmaken, trouw zijn aan een naar *haar* aard plurale kerk, waar de waarheid wordt beleden en de leugen niet de deur wordt gewezen?

Wij geloven

De Nederlandse Geloofsbelijdenis spreekt uit (art. 29), dat 'zij die bij de kerk horen, zijn te kennen aan de kenmerken van de christenen, namelijk aan het geloof en hieraan dat zij, na de enige Heiland Christus aangenomen te hebben, de zonde ontvluchten en de gerechtigheid nagen, de ware God en hun naaste liefhebben, niet naar rechts of links afwijken en hun oude mens met zijn werken kruisigen'. Voor de goede orde, de belijdenis voegt eraan toe: 'Dat wil echter niet zeggen dat er geen grote zwakheid meer in hen zou zijn, maar door de Geest strijden zij daar elke dag tegen, hun leven lang. Zij nemen voortdurend hun toevlucht tot het bloed, de dood, het lijden en de gehoorzaamheid van de Here Jezus, in wie zij

vergeving van hun zonden hebben door het geloof in Hem'. Kerkeraden moeten de kerk zo regeren, dat ze 'de ware godsdienst onderhouden en zorgen dat de ware leer voortgang heeft, dat de overtreders op geestelijke wijze gestraft en in toom gehouden worden en dat de **armen** en zij die in moeite verkeren, geholpen en getroost worden naarmate zij het nodig hebben'(art. 31). De kerkleden, de ambtsdragers, de kerkeraden die confessioneel gereformeerd willen zijn, zullen worden gezift door de zeef van de nieuwe kerkorde van de Verenigde Protestantse Kerk. De geloften van artikel 32 NGB gaan namelijk vooraf aan de instemming met de kerkorde van de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland: 'wij verwerpen alle menselijke bedenksels en alle wetten die men zou willen invoeren om God te dienen en daardoor het geweten te binden en te dwingen, op welke wijze dan ook. Wij aanvaarden dus alleen wat kan dienen om eendracht en eenheid te bevorderen en te bewaren, en allen te doen blijven bij de gehoorzaamheid aan God'. **Op welke wijze dan ook** – mag een kerk, een synode, een kerkeraad, mij dwingen vol respect ruimte te maken voor allerlei wind van leer? Gereformeerde Kerken hebben geen kerkorde nodig met een 'belijdend deel'. Ze hebben al een belijdenis met **geloof**-uitspraken over de inrichting van de kerk, nagesproken uit het Woord van onze Here.

Mijnke Bosman van de Remonstrantse Broederschap, schrijft over het noemen van belijdenissen in de kerkorde: 'Voor veel remonstranten is dat een vorm van hypocrisie waar ze geen affiniteit mee hebben. Als iets niet meer functioneert, waarom zou je er dan in hemelsnaam nog in gemeenschap mee belijden? En wat moet je dan met een artikel, waarin staat dat de kerk weert wat haar belijden weerspreekt? Wat weert die kerk?' (*Voorlopig*, november 1993).

Zijn er vormen van hypocrisie waarmee een gereformeerd mens affiniteit kan ontwikkelen? 'Wij geloven dat de regeerders van de kerk zich er voor moeten wachten af te wijken van wat Christus, onze enige Meester, ons geboden heeft' (art. 32 NGB).

Dat is wat anders dan je neerleggen bij een modaliteiten-kerk, met als verzachtende omstandigheid dat niet één gemeente gedwongen zou worden tot fusie.

R. ter Beek

Alle citaten in dit artikel zijn terug te vinden in *Samen op Weg. Gezegd en geschreven. De Concept Kerkorde van de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland – toegelicht en besproken* (Knipselboek [vervolg] uitgegeven door het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk), een produktie van de Maassluise Drukkerij, Maassluis-Hellevoetsluis, winkelprijs f 25,-. Een min of meer officieel standpunt van het Confessioneel Gereformeerd Beraad over de concept-Kerkorde is te vinden in de brochure: [P. Schravendeel], *Op Stap. Kijk op de nieuwe kerkorde* (bijl. bij *Credo*, voorjaar 1994), te bestellen via ds. A.S. Rienstra, tel. 070-3552155.

WET IN CHRISTEN-OREN

Tien geboden in de liturgie II

In de eerste bijdrage werd duidelijk: in de gereformeerde liturgie hebben de Tien geboden meestal, maar in verschillende vormen een plaats gehad. Hoe verschillend de vormen ook waren, de toepassing op de luisteraar kreeg veel aandacht. Welke hulp wordt aan jong en oud geboden om Gods geboden te horen zoals die in onze aktuele maatschappelijke en persoonlijke situatie klinken?

De vraag is immers: wat vergt het van de christen-luisteraar om de woorden van Gods wet in het oud-testamentische taalkleed te horen? Is de voorlezing voldoende?

4. Horen met christen-oren

Wanneer we de psalmen zingen, doen we dat als christenen. Bij het zingen moeten we de toepassing zelf voltrekken. We zetten de betekenis over naar onze situatie. Maar dat is moeilijk en niet elke kerkganger slaagt erin om de psalmen zinvol – dat is tot eer van God en met z'n Nederlandse, 20ste-eeuwse hart en ziel – te zingen. Het zingen van gezangen is direkter, makkelijker. De rijkdom van het Nieuwe verbond treedt je daarin onverhuld tegemoet. **Ook de 10 geboden moeten we al luisterend vertalen naar vandaag.** We zijn immers nooit in Egypte geweest en hebben geen os of ezel om in de achtertuin te laten rusten, laat staan dat we die van een ander zouden begeren. We hebben geen afgodsbeeld in huis, of het moest de tevee zijn (maar wie denkt daar bij het luisteren aan?). We luisteren, als het goed is, met christen-oren: en we horen de bevrijding die de Here Jezus Christus uit de macht van het kwaad bracht. We denken eraan zo te rusten dat we ook van de natuur genieten en die niet vernoeien. We luisteren in de cultuur die ons omringt: wetend dat vandaag denkbepelden en wensen onze afgoden kunnen zijn. De luisteraar moet die vertaling voltrekken om vandaag te horen wat Gods wil is. **We horen hoe God het vandaag gezegd zou hebben, als Hij zou neerdaalde en nu zou zijn geboden geven.** Zo zouden we het moeten horen, maar zo glashelder klinkt het in de kerk niet.

Die omzetting van de 10 geboden naar onze wereld is niet zo eenvoudig. De bekendheid van de woorden en de verhulling van het oud-testamentische taalkleed staan in de weg om eerbiedig en intens te luisteren. We kunnen lang zuchten over het gebrek aan concentratie en aanbidding bij de kerkganger. Maar dan blijft nog dit staan: 1. dat de Decaloog er in onze liturgie bekaaid afkomt, 2. dat het oud-testamentische taalkleed het luisteren en verstaan moeilijk maakt en 3. dat de genadeverkondiging in Christus ontbreekt.

Eerder deed ik de suggestie: 'Waarom zouden we bijvoorbeeld de tien geboden niet nieuwtestamentisch toonzetten en zo gebruiken?'. Want 'de rijkdom van het nieuwe verbond in onze Here Jezus Christus moet doorklinken' (in: *Absalom, mijn zoon, mijn zoon!*, Goes 1990, 78). Dat wil ik nu konkreet maken. Is er een vorm denkbaar waarin we samen de 10 geboden kunnen actualiseren, zodat we in de eredienst tot eer van God en opbouw van het geloof luisteren? Is er ruimte denkbaar om op het horen van de Decaloog te reageren?

5. Eerbied voor Gods woorden

Er zijn veel redenen om de tekst van de Decaloog met bijzondere eerbied te benaderen. Die wil ik voorstellen, omdat die mij bij het navolgende in gedachten waren.

1. De HERE God daalde in eigen persoon op aarde neer om zijn wet aan het volk te geven. Allerlei tekenen demonstreerden de indrukwekkende heiligheid van Gods aanwezigheid (Ex. 19).
2. Hij sprak de Tien Woorden zelf uit in aanwezigheid van heel het volk, jong en oud. Dat had Israël nooit eerder meegemaakt: de HERE zelf te horen spreken (Ex. 20 : 18v)!
3. De 10 geboden zijn tot twee keer toe door God zelf woordelijk neergeschreven en in steen vastgelegd (Deut. 10 : 3v). Hier ziet de N.G.B. zelfs de impuls tot het schrijven van de Bijbel (art. 3).
4. Het origineel, de stenen tafelen, werd zorgvuldig en eerbiedig bewaard in de ark van het verbond. Die symboliseren het fundament waarop Gods aanwezig-

heid temidden van het volk rust.

Als Mozes op de grens van het beloofde land de Decaloog mag herhalen, wordt de redactie aangepast op de omstandigheden van het leven in het beloofde land. De originele structuur en inhoud blijft echter dezelfde.

6. Beide versies staan nauwkeurig in de heilige Schrift gekopieerd.
7. Negen van de 10 geboden vinden we letterlijk in het Nieuwe Testament terug. De Here Jezus bouwde zijn Bergrede op enkele afzonderlijke geboden.

Dit zijn evenzovele redenen om vandaag de Decaloog met grote eerbied te benaderen. Het is uit eerbied dat de kerk de tien geboden in de eredienst laat reciteren, zonder er iets aan toe te voegen of van af te doen. Maar daarmee is de zin van deze studie nog niet beslist. Want de vraag blijft of het liturgisch wel juist is om het te laten bij de voorlezingen er zo weinig werk van te maken.

6. Een luisteroefening

Tijdens de behandeling van zondag 34-44 van de Catechismus heb ik met de oudere groepen catechisanten steeds ingezet bij het NT. Hoe komt elk gebod in het NT voor en hoe beluisteren we het vanuit het kennen van Christus? Pas daarna gingen we naar het OT om de achtergrond te leren kennen. Ik besef dat het maar een didactische keuze is. Bij wijze van *luisteroefening* gaf ik de opdracht elk gebod uit te schrijven zoals we het met christen-oren zouden moeten horen. Ik geef ter illustratie nu een compleet uitgewerkt voorbeeld. De noten geven het motief van een bepaalde zeggings aan.

Ik ben de HERE, uw God, die mijn volk vanouds, Israël uit de slavernij van Egypte bevrijd heb en die nu in Jezus Christus mijn volk uit de macht van de boze bevrijd heb.

U zult geen dingen uit de schepping tot uw god maken', maar u mag Mij – Vader, Zoon en Geest, de enige ware God – kennen en u met heel uw hart in liefde **aan** Mij toevertrouwen.'

2. U zult Mij op geen andere wijze vereren dan Ik in mijn levend Woord bevolen heb.³ Buigt u voor Mij neer en dient Mij in het beeld van Jezus Christus.⁴ Want Ik, de HERE, ben een God die zich laat gelden, ook wanneer u Mij verwerpt. De ongerechtigheid van de ouders werkt door in de kinderen, de klein- en achterkleinkinderen na hen. Wanneer Ik die bij hen vind, zal Ik die straffen. Ik bewijs echter barmhartigheid tot in het verste geslacht van hen die Mij liefhebben en mijn geboden onderhouden.

3. Gebruikt de naam van de HERE, uw God vrijmoe-

dig', maar nooit zonder eerbied. Want Hij zal niet ongestraft laten wie zijn naam misbruikt.

4. Gedenk de rustdag⁶ door die te heiligen, zoals de HERE, uw God u geboden heeft. Zes dagen hebt u om te werken en al uw arbeid te verrichten, maar de eerste dag van de week⁷ is een aan de HERE, uw God gewijde rustdag. Dan mag u geen enkele⁸ arbeid verrichten: u niet en uw kinderen niet.

U zult rust gunnen aan het personeel dat van u afhankelijk is, zelfs aan de vreemdeling die bij u woont. U zult de natuur als Gods schepping eren en niet **uitputten**.⁹ God zelf rustte en genoot na voltooiing van zijn **scheppingswerk**.¹⁰

Want u zult in de samenkomst van Gods volk gedenken dat Jezus Christus, onze Here, op de eerste dag van de week opgestaan is uit de dood." Daarom zegende en heiligde God de rustdag als de dag van de **Heer**¹² voor zijn gemeente in de **wereld**¹³ die op weg is naar de nieuwe **schepping**.¹⁴

5. Kinderen, **weest** je ouders gehoorzaam, want zo vraagt de Here Jezus het van je. Gods gebod en zijn belofte gelden het hele leven: eer uw vader en uw moeder, opdat het u goed zal gaan en u lang leeft op **aarde**.¹⁵

6. U zult niemand naar het leven staan. Koester evenmin haat tegen uw naaste, maar hebt uw vijanden **lief**¹⁶ en verzoen u met uw broeder."

7. U zult geen echtbreuk plegen, maar het huwelijk heilig houden." Getrouwd en ongetrouwd zult u uw lichaam en ziel als tempel van de Geest zuiver **bewaren**.¹⁹

8. U zult niet stelen, maar integendeel trouw werken om ook de behoeftige medemens te kunnen **helpen**.²⁰

9. U zult tegen uw naaste niet als vals getuige optreden, maar de waarheid in woord en daad liefhebben."

10. U zult uw zinnen niet zetten op het huis van uw naaste, en niet op diens vrouw, niet op zijn personeel of bezit, op niets wat aan hem toebehoort. **Weest** dankbaar voor wat God u gaf.

7. Luistervaardigheid

Deze luisteroefening is met grote schroom gemaakt. Mogen we de tekst van de 10 geboden wel herschrijven? Met name de proloog, het 'Ik ben de HERE, uw God' is Gods zelfopenbaring. Hoe zouden we die veranderen? Maar waarom zouden we de Decaloog niet eens zo neerschrijven als die in christelijke oren klinkt? Er zijn een paar redenen minstens het overwegen ervan eens aan te durven.

In Deuteronomium geeft de HERE ons een herhaling

van de 10 geboden in gewijzigde redactie. Het 4e herinnert het volk aan het nieuwe heilsfeit van de bevrijding uit Egypte. Het 5e gebod is aangepast aan de situatie van het beloofde land. Er is wijziging van de redactie denkbaar zonder dat de structuur en inhoud van de Decaloog aangetast wordt.

2. Behalve a. de proloog en b. de sanctie en zegen na 1e en 2e gebod is de hele wet beschrijvend van aard. Er wordt over 'de HERE, uw God' gesproken in de 3e persoon. Concretisering van de geboden ligt op een lager vlak.
3. Van aantasting van Gods heilige Naam kan geen sprake zijn wanneer we de grotere openbaring van zijn Naam als Vader, Zoon en Geest verwoorden.
4. Tenslotte gaat het er mij niet om de tekst van de Decaloog te vervangen door een eigen produkt. Ik heb duidelijk aangegeven waarom die ook voor mij heilig is. Het gaat er wel om het af en toe eens *zo te zeggen als we het met christen-oren zouden moeten horen*. En daar in onze eredienst voor de Here ruimte aan te geven.

Ik wil er niet voor pleiten de voorlezing van de Decaloog maar af te schaffen. Integendeel, ik pleit ervoor de luistervaardigheid van de hoorders te verbeteren door af en toe een versie (waar ik een voorbeeld van gaf) voor te lezen waarin onomwonden verbod én gebod middenin het heden van de nieuwtestamentische gemeente klinkt. Dan wordt het gehoor gescherpt en kan de recitatie van de letterlijke woorden van God des te zinnvoller plaatsvinden. Het vergt veel van de hoorder in het Nederland van de 20e eeuw om scherp te luisteren. Als luisterhulp kan een vertaalde versie blijk geven van eerbied voor de geboden van God.

Aantekening

Voor de vertaling van het Hebreeuws sloot ik mij nauw aan bij de versie van J. Douma-J.P. Lettinga die te vinden is in: J. Douma, *De tien geboden I-III* (Ethische bezinning 2-4), Kampen (Van den Berg) 1985 e.v.j.

E.A. de Boer

¹ Hier is verdisconteerd dat wij geen beelden vervaardigen, maar wel – net als toen – iets van het geschapene verabsoluteren (macht, rijkdom, schoonheid, seksualiteit, etc.) en ons eraan onderwerpen.

² In aansluiting aan antw. 94 HC.

³ In aansluiting aan antw. 98 HC.

⁴ De positieve, Bijbelse gedachte van Christus als het beeld van de Vader is opgenomen om duidelijk te maken: we mogen geen denkbeeld van God maken, maar God geeft ons zijn beeld in het Woord. Ook de woorden 'in het aangezicht van Christus' (2 Kor 4 : 6; 12 : 19) zijn denkbaar.

⁵ Vrijmoedig gebruiken: naar het slot van antw. 99 HC.

⁶ De rustdag: een goede vertaling van 'sabbat'.

⁷ De eerste dag van de week: in plaats van het getal 'zevende' is gekozen voor de **nieuw-testamentische typering** van de zondag als dag van Christus' opstanding (Joh. 20 : 1, 19, 26; Hand. 20 : 7; 1 Kor. 16 : 2).

⁸ 'Geen enkele' mogelijk te kwalificeren met: dan de hoogstnoodzakelijke. Moet de vreemdelingschap van christenen in de huidige **samenleving** niet verdisconteerd worden? De zondag als vrije dag is immers niet altijd meer haalbaar.

⁹ De HERE gebod dat ook al het vee zou rusten. De zin van het sabbatsjaar was dat bovendien het land zou rusten en zo voor uitputting behoed werd. De milieuproblematiek heeft met gehoorzaamheid aan het 4e gebod te maken. Er is dus een actuele reden om het zo te verwoorden.

¹⁰ Opname van het scheppingsmotief uit Ex. 20 is zinvol te verbinden met de herinnering aan de waarde van de natuur.

¹¹ Na de voltooiing van de schepping (Ex. 2) en de **geslaagde** uittocht uit Egypte (Deut. 5) is de opstanding van Christus het centrale heilsfeit geworden.

¹² Deze oudtestamentische uitdrukking werd de inhoudelijke naam van de zondag, vgl. Openb. 1 : 10. De laatste beschreven verschijning van de Here vond op die dag plaats.

¹³ De vreemdelingschap van de kerk wordt zo uitgedrukt en geeft een aanknopingspunt om over de maatschappelijke noodzaak van werken op zondag te spreken.

¹⁴ De gedachte aan de 'eeuwige sabbat' uit Hebr. 4 : 9-10, de rust van de nieuwe aarde, de herschepping wordt verbonden met de vreemdelingschap.

¹⁵ Naar Ef. 6 : 1-3. De differentiatie in aanspraak tussen kinderen en volwassenen dient om Paulus' parafrase op te nemen en om het blijven-de van het gebod, ook voor volwassenen ten opzichte van hun oude ouders te onderstrepen.

¹⁶ Naar Matt. 5 : 44.

¹⁷ Naar Matt. 5 : 24.

¹⁸ Naar 1 Thess. 4 : 3-7.

¹⁹ Naar de woordkeus van v/a 109, in aansluiting aan 1 Kor. 6 : 18-20.

²⁰ Naar v/a 111, in aansluiting aan Ef. 4 : 28.

²¹ Naar v/a 112.

WOORD EN WERELD

Binnenkort verschijnt:

Confessie of champagne

over confessionele politiek, door drs. B.P. Hagens

Een cahier geschreven vanuit de zorg dat een groter **wordende** afstand tussen kerk en politieke partij op termijn schadelijk is voor de politieke boodschap.

Bent u nog geen abonnee? Bestel dan spoedig!

Scholma Druk, telefoon 05900-13636

HET NIEUWE TESTAMENT – MODEL VOOR INHEEMSE THEOLOGIE? II (slot)

N.a.v. D. von Allmen: de geboorte van de theologie

We waren op zoek naar een model voor inheemse theologie, als onderdeel van de zendingstaak. Missioloog D. Von Allmen leerde dat het Nieuwe Testament zelf zo'n model biedt. Door spontane missionaire actie van gewone kerkleden ontstaat in de praktijk een voor Griekse mensen aangepaste theologie. Paulus behoeft die in feite alleen hier en daar wat te wijzigen en te systematiseren. Deze visie van Von Allmen leidde in de praktijk bij cultureel anthropoloog-missioloog Ch.H. Kraft tot vergaande aanpassingen aan de cultuur van de jonge kerk. In dit laatste artikel evalueren wij de visie van Von Allmen en geven enkele conclusies voor bezinning op ons eigen zendingswerk.

4. Beoordeling van de visie van Von Allmen Theo-logie of religie-beschrijving?

De inheemse theologie wil doorstoten naar het hart van de zaak: **prediking** van de gekruisigde Christus. Accoord! Maar wat is theologie bij Von Allmen? Voor hem begint dat bij het religieuze denken van de christenen. Hoe reflecteren zij over God, Christus en wereld? En hoe kan dát gecorrigeerd en geordend worden? Echter, **theo-logie** begint bij de bestudering van de openbaring van God over Zichzelf en zijn werk. Vanuit die studie vind je ook een norm om menselijk handelen en religieus denken te beoordelen. Von Allmen biedt in feite een model van religie-beschrijving, géén inheemse theologie. Bovendien, als Paulus een soort **kritische** bundeling geeft van verhalen van spontane predikers, vertalers en dichters, wat is het NT dan nog meer dan een verzameling theologische gescreende belijdenissen?! Een theologisch product van gemeenschappelijk geloof. Zo raak je wel de goddelijke autoriteit van het NT kwijt.

Onbewezen reconstructie van de NT-geschiedenis

Met elan poneert Von Allmen dat de Grieks sprekende christenen als vanzelf het evangelie in de hellenistische cultuur toegankelijk maakten. Maar hij bewijst het niet. Integendeel, hij bouwt zijn verhaal op de **Schriftkritische** veronderstelling dat er in de vroege kerk een Joodse Petrus-groep en een Griekse Paulus-groep met elkaar overhoop lagen. En dat **Lukas** in Handelingen de verschillen zou wegmoffelen.

De werkelijkheid leert dat door de diaspora en de vertaling van het OT in het Grieks veel bijbelse gegevens bekend waren in de Griekse wereld. Daar konden de predikers bij aansluiten, zie Handelingen. Bovendien moeten we de conflicten waar Hand. 6 eerlijk over spreekt niet opblazen tot taal-groepen. Zowel Jezus als de apostelen konden met het alledaagse Grieks uit de voeten. De 'zeven' in Hand. 6 zijn geen vertegenwoordigers van een Griekse partij, maar mannen 'vol van de Geest en wijsheid'. De vluchtelingen van Hand. 8 waren persé niet allemaal Grieken, net zomin als Filipus.

Het is een aantijging als Von Allmen beweert dat Petrus in Jeruzalem kon blijven, Hand. 8 : 3, vanwege goede relaties met het Sanhedrin! We lezen in Hand. 8 en 11 niets van een krampachtig handhaven van de macht door de apostelen. In Hand. 15 zijn het juist Jacobus en Petrus (Joodser kan het niet!) die fundamenteel niet-joodse christenen welkom heten.

Von Allmen heeft niet bewezen uit het NT dat alleen Grieken geschikt zouden zijn voor verkondiging aan Grieken. Zijn model voor inheemse theologie is dus minder bijbels dan hij beweert.

Twee traditie-lijnen?

Het onderscheid van Von Allmen tussen een historische evangelie-traditie en een samenvattende **boodschap-traditie** deugt niet. Juist de samenvattingen op kernpunten slopen aan bij het leven van Jezus, Hand. 1 : 22. Paulus preekte juist hetzelfde als de andere apostelen, 1 Kor. 15 : 11.

Bovendien, welke winst biedt die opvatting voor van-

daag? Nu liggen dan beide tradities toch vast in het NT? Of wil Von Allmen dat de zendelingen maar terug moeten naar de (hypothetische) kernmomenten van de vroege prediking, de melk? Wie maakt dan uit wat zo'n kern is: zendende kerk, zending of hoorder? Op deze manier kan iedereen een eigen 'traditie-lijn' uit het NT oppikken voor z'n inheemse theologie. Maar daarmee is die nog niet schriftuurlijk.

Aansluiting bij Grieks denken?

In 1 Kor 8 : 6 bespeurt Von Allmen afgewezen Stoïcijnse dwalingen? Maar hoe weet Von Allmen zo precies of Paulus niet zelf in staat was de leer van schepping en herschepping te formuleren? Het gebruik van 'kurios' (Heer) voor Christus is geen hellenistische vondst. De apostelen gebruikten die al tegen de Joden. Helemaal onbewezen is de gedachte dat 'Zoon des Mensen' voor de Griekse hoorder vertaald moest worden met 'Zoon van God', vgl. Mat. 16 : 16.

Het is op zich juist om jonge christenen op te roepen eigen woordenschat **kritisch** in te zetten voor de verkondiging. Maar onbewezen stellingen over een onbewezen geschiedenis achter het NT kunnen geen model leveren voor inheemse theologie.

Theologie en leer

Gooit Von Allmen z'n eigen glazen niet in, als hij aan het eind van zijn artikel beweert dat er geen hellenisatie van de theologie was, domweg omdat er voor het NT nog geen theologie was?⁹ Hij kan zelf daarmee een voorkeur voor 'melk' propageren, met een afkeer voor de leer en 'westerse' belijdenissen. In datzelfde NT lezen we echter meer dan eens over de 'gezonde leer', die bewaard moet worden.

En **die** leer wordt bewaard in de Egyptische, Turkse en Noordafrikaanse oecumenische belijdenissen, uitgewerkt in gereformeerde belijdenissen. Niet elke westerse theologie is dus per definitie fout. Net zomin als alle **niet-westerse** (al dan niet verkapt westers) goed is. Het vrije **indigenisatie**-model van Von Allmen veegt te gemakkelijk 2000 jaar kerkgeschiedenis en kerkstrijd tegen dwalingen aan de kant.

De bijdrage van Paulus

Von Allmen weet precies wat Paulus wel of niet geschreven heeft in bijv. Kol. 1 : 15-20. Daardoor weet hij net te veel. En schept zo voor zichzelf ruimte voor een spontaan, soepel verlopende hellenisatie-proces. Maar met dergelijke omstrede gegevens valt alle steun weg voor Von Allmens indigenisatie-model.

De gedachte dat Rom. 6 een **inwijdingsceremonieel** overneemt uit de mysteriegodsdiensten dateert uit de vorige eeuw. Een zekere Reitzenstein meende in het NT links en rechts godsdiensthistorische parallellen aan te treffen. We wachten nog steeds op het bewijs. Deze opvatting is dan ook al jaren **achterhaald**.¹⁰ Ook is het invoeren van een 'eschatologische spanning' echt onvoldoende om het in-

tegrale Griekse denken te weerstaan. Bij Von Allmen moet Paulus zijn formuleringen aanpassen aan bestaande formuleringen. Is hij dan nog wel een vrije apostel, geleid door de Geest?

't Is daarom nog maar de vraag wat Paulus precies ordende. In 2 Kor. 5 : 20 wordt de bekering er door Von Allmen ingelezen. En in Kol. 2 werkt Paulus meer de consequenties van de overwinning van Christus uit dan een theologische ordening. Een eigen ordening bij Paulus loopt juist parallel aan de evangelie-feiten, 1 Kor. 15 : 2-7

Alleen orthodoxe kettters?

Waren de Sadduceeën zo orthodox als Von Allmen beweert? En valt alleen maar de krampachtigheid van de Judaïsten te noemen? Over de vele dwalingen in de Griekse wereld, ontkenning van opstanding en wederkomst, afgodenverering, onheilig leven, miskenning van Jezus' godheid, enz. horen we niets. Paulus verzette zich meerdere keren tegen syncretisme in hellenistisch milieu. Zendingen die zich zorgen maken over liberale tendenzen in vele inheemse theologieën voelen zich in de kou gezet door Von Allmen.

Conclusies

1. Von Allmen heeft niet bewezen dat de vorming van het NT model kan staan voor het proces van een spontane indigenisatie. Er is geen bewijs voor de geschetste geschiedenis achter de NT-tekst. Integendeel, hij wordt weersproken door de tekst zelf.
2. De grote sympathie van Paulus voor hellenisatie berust op **Schriftkritische** hypothesen. Bovendien is de hoop dat 'spontane' predikers bij eigen mensen aanslaan optimistisch.
3. In het opperen van een nieuwe start vanuit een 'tabula rasa'-positie onderschat Von Allmen na eeuwen **kerkstrijd** de macht van de zonde.
4. Theorieën ter stimulatie van inheems theologiseren die gebaseerd worden op dit verhaal van Von Allmen moeten daarom worden afgewezen.

5. Indigenisatie onvermijdelijk

De afwijzing van het model-Von Allmen betekent niet dat we geen winst kunnen doen met zijn rake **opmerkingen** en waarnemingen.

Missionaire situatie: gezond voor de kerk

Wanneer weet je of je concreet en actueel bezig bent met het evangelie? Juist wanneer je buitenstaanders moet duidelijk maken waarom je iets doet of nalaat. De gelovigen in Jeruzalem moesten bij de vervolging in Hand. 8 zeker weten dat ze met Christus alleen verder konden gaan. Details, bijzaken en traditie tellen niet meer mee als je op je vluchtadres moet vertellen waarom je niet in Jeruzalem kon blijven.

Je moet terug naar de 'kale waarheid'. De basis-gegevens van het geloof moet je zo ordenen dat je hoorders besef-

fen wat er op het spel staat. Welke gegevens gebruik je, welke argumenten slaan aan, welke woorden, welke teksten maken indruk? Ook naar een vijandige omgeving toe, 1 Petr. 3 : 15. Wie zo bezig is met de Schrift, is bezig met 'inheemse theologie'. Geen reductie van de belijdenis, geen luxe voor modieuze zendelingen, maar bittere noodzaak vanuit de praktijk van het christelijk leven. Von Allmen zag het goed: indigenisatie begint in de **zendings**-situatie. 't Is gezond voor de kerk.

Ruimte voor 'eigen', nieuwe vragen

In zo'n situatie zal de kerk goed moeten luisteren. Niet om altijd in te gaan op de verlangens van de luisteraars. Maar wel om de vragen te analyseren, te proeven, te peilen wat er achter ligt, te toetsen aan de Schrift. Om te ontdekken dat de echte vragen nog niet gesteld werden. Dat is een leerproces voor inheemse christenen onder hun volksgenoten.

Maar ook andere vragen komen op. Wat weten zendelingen van geesten, voorouders, engelen, magische krachten, dromen, waarzeggingen, bezweringen, ingewikkelde familie-relaties met vele verplichtingen, toekomstverwachtingen in armoede en in corrupte sferen? De Schrift moet iedereen ontdekken als mensen voor God. Dat kan de belijdenis scherper maken. Terecht noemde Von Allmen 2 Kor. 5 : 10, elke gedachte moet dienstbaar gemaakt worden aan Christus.

Daarvoor kun je ook terecht in de **kerk-** en **leergeschiedenis**. Niet alle aspecten uiteraard. Ook niet alle onderdelen in één klap. Maar ruimte bieden, eigen tempo waarderen, eigen bezinning op gang zetten, in omgang met de Schrift. Maar dan tegelijkertijd bescherming bieden, begeleiding. Niet voor de voeten lopen, en zeker geen eigen initiatief dooddrukken.

Groei-model voor gelovigen, kerk en theologie

In Ef. 4 : 14-16 verlangt Paulus naar de groei van de kerk, grotere stabiliteit, meer liefdebetoon in onderlinge dienst. Er zijn dus niveaus, gradaties, fasen in de groei. Zowel van christenen als van kerken. Soms is het ABC genoeg. Anderen moesten zich schamen dat ze nog niet verder kwamen. En altijd weer zijn er kinderen die van het begin af aan moeten beginnen.

Jonge christenen en kerken hoeven aan het begin niet 'alles' te weten, al hebben ze 'alles in Christus'. Ze moeten met vallen en opstaan **hún** weg leren kennen. Dat hoeft niet aan het 'handje van de moederkerk'. Maar ook nooit neutraal, los van de 'wereldkerk'. Alsof zij uit angst voor copieerlust het wiel opnieuw moeten uitvinden. Het is een ontdekkingsreis aan Gods hand door de geschiedenis van zijn kerk en wereld. Zo groeit het geloof.

Kritische functie van Schrift, zending en wereldkerk

Paulus dankte God voor elke gemeente en gelovige. Dat nam niet weg dat hij harde woorden nodig had om ze op het rechte spoor te houden, Gal. 1 : 10; 3 : 1. Meer nog

dan Von Allmen noemt. Maar wel elke keer opbouwend, terugvoerend naar de basis. Aantonen dan dwalingen de kerk naar de afgrond voeren. Een dwaling is zo geniepig. Je ziet het vaak niet. Een ander kan je ogen ervoor openen. Niet door het maar over te laten aan de Geest. Maar door te preken uit de **héle** Schrift, onderwijs te geven, verbanden te laten zien in OT en NT, de totaalvisie zien te pakken. Daar ademt de kerk van op.

Door zijn brieven zag Paulus op de gemeenten toe. Na zijn sterven werd die apostolische taak door de kerk overgenomen. Elkaar bewaren bij de leer, taak van het kerkverband, nationaal en internationaal. Maar ook op het zendingsveld. De zending als het geweten van de apostolische wereldkerk wordt een sleutelfiguur. Niet alleen tussen hier en daar, maar ook tussen vroeger en nu!

Hij kan de nationale kerken wijzen op teksten die ze oversloegen, of op consequenties die ze over het hoofd zagen. Hij weet, meer nog dan hij vroeger dacht, hoe de kerk eeuwen geleden vaak met dezelfde dwalingen worstelde. Hij hoeft de kerken niet op te zadelen met de last van de kerkgeschiedenis, maar hoeft ze ook niet weerloos in de oude valstrikken te laten doodlopen. Om zo het moedwillig isolement van de 'drie keer zelf'-formule te ontlopen.

Theologisch onderwijs: leren bouwen

Terecht stelde Von Allmen dat niet de zending maar de nationale kerk haar weg moet banen. Hij mag wel leren h^{óe} ze het huis van de kerk moeten bouwen, om de bouwvaktaal de Schrift te gebruiken. Niet alleen kennisoverdracht, maar ook bouw-technieken aanleren, vaardigheden trainen, **materiaal-** en gereedschapkennis leren, eigen mogelijkheden leren ontdekken en aanboren. Mensen zien als groeiende personen, openbloeiend voor God in ongekende veelkleurige pracht en wijsheid, Ef. 3 : 11.

De zending zal uit zijn rijkdom het goede materiaal moeten aanreiken. Daar zelf goed in thuis moeten zijn. Leren hoe ze met minimaal gereedschap om kunnen gaan, dat niet te ingewikkeld is. Welk hard bouw materiaal geschikt is voor de ondergrond. Maar vooral, ze leren dat ze timmerman moeten zijn, met een vaste **timmermanshand** en een scherp timmermansoog, om te bouwen waar eerst niets stond, of zelfs af te breken wat in de weg staat.

Daarbij kan terecht de vroege kerkgeschiedenis dienstbaar zijn. Toen de kerk vanuit een achterafpositie haar weg moest zoeken in de oppermachtige cultuur van een wereldrijk. Die weg moet de kerk in veel landen weer lopen, en dat zonder het vooruitzicht dat een keizer Constantijn staatsrechtelijke vrijheid aan de kerken zal garanderen. Wel met de beloften van de trouw van Christus voor hen die zijn Woord bewaren, Mat. 28 : 20.

De weg tot zelf-theologiseren

1. Inheemse theologie is niet maakbaar, op afroep, in de studeerkamer. Daarin heeft Von Allmen raak geschooten. Indigenisatie vindt plaats in de praktijk van het

christelijke leven. Op de preekstoel. Op catechistatie waar lastige vragen worden gesteld. Op kerkelijke vergaderingen waar beslissingen worden genomen, in commissie- en deputaten-vergaderingen waar geworsteld wordt het goede antwoord te vinden.

2. Maar bovenal vindt indigenisatie plaats in confrontatie met de ongelovige die zich niet makkelijk gewonnen geeft en de kerk terugdringt op haar smalste basis: alleen met Christus. Dat is niet het procesmodel van het NT, maar de inhoud en de léér van het NT.
3. Aan een kerk die zich bewust en opzettelijk in zo'n situatie begeeft wordt het inderdaad gegeven om concreet en actueel duidelijk te maken dat zondige mensen alleen Gods Rijk kunnen binnengaan door zijn genade, bewezen in zijn gekruisigde, levende Zoon, Jezus Christus, Verlosser van de wereld. Dan is ook het resultaat het werk van Gods handen.

C.J. Haak

⁹ D. von Allmen, art. in *Flambeau*, pg. 31.

¹⁰ H.J. Jager, *Enige opmerking over Romeinen*, college-dictaat, Kampen 1978, pg. 89 ev.

**Duizend jaren
in één dag**

Rondwandelen door de wereld van 2000 jaar geleden! In het Bijbels Openluchtmuseum maakt u kennis met de bijbelse landen en culturen.

Bijbels Openluchtmuseum, Profetenlaan 2
6564 BL Nijmegen, Tel. 080-229829.
Geopend van 20 maart t/m 2 november.
Dagelijks van 9.00-17.30 uur.

Bijbels Openluchtmuseum

BOEKBESPREKING

'EN NU IS HET GENOEG – DR. JAMES C. DOBSON

Dobson is hoogleraar kinderpsychologie aan de Universiteit van Zuid-Californië in Los Angeles. Hij schreef verschillende bestsellers over huwelijk en ouderschap. Dobson heeft ook een radioprogramma Focus on *the Family*, met een bureau om de vragen naar aanleiding van dit programma te behandelen en daar komen per maand meer dan 100.000 brieven en telefoontjes binnen!

Hij schrijft en spreekt vanuit een christelijke optiek: 'Het Woord van God is de norm voor al het menselijk handelen en alle menselijke waarden' (bl. 48). In deze paperback gaat het in hoofdzaak over conflict-situaties in het huwelijk. In het vervolg van deze recensie zullen we ons beperken tot de vrouw als 'slachtoffer', hoewel het aantal mannen dat door hun vrouw in de steek wordt gelaten jaarlijks groter wordt.

Hoe kan een vrouw handelen als de huwelijkspartner er een minnares op na hout? Dobson verzet zich met kracht tegen een opstelling die dikwijls door vrienden, ambtsdragers en professionele hulpverleners wordt aangeraden, namelijk deze: Als je als vrouw werkelijk van je man houdt, ondanks het feit dat hij ontrouw is, dan is 1 Kor. 13 : 4-5 het richtsnoer: 'De liefde is lankmoedig..., zij zoekt zichzelf niet, zij wordt niet verbitterd', met nog extra nadruk op vers 7; 'alles hoopt zij, *alles verdraagt* zij'. Daaraan wordt dan dikwijls nog toegevoegd: waar twee kijven hebben twee schuld. Dus is het raadzaam als vrouw van een ontrouwe man, voor jezelf na te gaan in hoeverre je schuld hebt aan zijn gedrag om dat vervolgens te bespreken en te verbeteren. Daarvan wil Dobson niets weten. *Wel* in een later stadium, als de man eventueel tot inkeer is gekomen, maar zeker niet zolang hij blijft kiezen voor zijn minnares.

Hoe onderbouwt Dobson nu zijn standpunt? In de eerste plaats vanuit de Schrift. Hij vindt (terecht) dat de aangehaalde teksten volledig uit hun verband zijn gerukt. De liefde, zoals de Bijbel daarover spreekt, is ook een jaloerse liefde, die niet over zich laat lopen. En het feit dat wij zelf zondaars zijn, betekent niet dat we een ander niet kunnen vermanen. Iedere relatie speelt zich af tussen onvolmaakte mensen. In de tweede plaats geeft hij veel voorbeelden uit de praktijk waaruit blijkt, dat de bovengenoemde gedragslijn niet alleen tot absurde situaties leidt, maar juist averechts werkt. Als het huwelijk nog te redden is, dan zeker niet door tolerantie. Een voorbeeld: De man van Linda krijgt belangstelling voor een beeldschone gescheiden vrouw die zijn boekhouding doet. Paul wordt op haar verliefd en Linda krijgt als raad: Als je maar gehoorzaam en onderdanig bent, zal God niet toestaan dat jouw huwelijk kapotgaat. Om Paul niet te verliezen staat ze toe, dat hij met die andere vrouw in hun

huis en zelfs in hun slaapkamer komt.

Volgens Dobson is de lankmoedigheid van Linda, haar verdraagzaamheid en bereidheid om concessies te doen, fataal. Zij laat zich voortdurend vernederen, krenken en als voetveeg behandelen, en zo gedraagt zij zich op de meest doeltreffende manier om, wat er nog rest van haar huwelijk, te vernietigen.

Linda wil laten zien hoeveel zij van Paul houdt en wat ze er allemaal voor over heeft om hem vast te houden. Maar Paul krijgt zo steeds meer een afkeer van haar. En ondertussen kan hij rustig doorgaan de relatie met zijn minnares uit te bouwen, en al toe te leven naar een echtscheiding. En ondertussen gaan Linda en haar kinderen door een diep dal van ellende.

Dobson stelt hier tegenover dat ware liefde niet over zich laat lopen, maar wederliefde en respect mag verlangen. En op grond daarvan zegt hij: geen concessies maar confrontatie. Duidelijk zeggen: ik ben trouw, maar als jij ontrouw wilt zijn moet je **nu** kiezen tussen mij en de kinderen en je minnares. Hij geeft ook verschillende voorbeelden van vrouwen die, door deze confrontatie op het moment dat ze de ontrouw **gewaar** worden, hun huwelijk hebben kunnen redden.

Dobson behandelt in zijn boek niet **alleen** huwelijken waarbij een derde in het spel is. Hij beschrijft ook huwelijken waarbij één van de partners niet meer geïnteresseerd is in het overleefd houden van de relatie en daarin niets meer wil investeren. En ook voor deze huwelijken bepleit hij dezelfde gedragslijn. Hij is van mening, dat deze 'systematiek' nog veel breder toegepast kan worden. Hij noemt o.a. huwelijken met een gewelddadige man die zijn vrouw of de kinderen mishandelt, of incest pleegt, het huwelijk met de 'geëmancipeerde' vrouw, de man die er ook homoseksuele relaties op na houdt, de alcoholist en andere verslaafden. Dus steeds: 'zo gaan we niet verder', in plaats van aan de alcoholist of de gokverslaafde toch weer geld te geven of te lenen.

De vele vragen die hierbij rijzen, behandelt hij in een apart hoofdstuk. Dobson geeft een voorbeeld van een hulpverleningsgesprek met de analyse en evaluatie daarvan. Wel stelt hij, mijns inziens terecht, dat wie in zo'n noodsituatie verkeert, niet op eigen houtje moet overgaan tot confrontatie, maar zich eerst moet verzekeren van deskundige hulp die ook na dat gesprek beschikbaar is voor verdere begeleiding.

Heel opvallend is dat als Dobson op zijn spreekuur een cliënt ontvangt, eerst samen wordt gebeden om Gods hulp. Voorzover ik weet, is dat bij ons geen gewoonte en ik vraag mij af: Waarom eigenlijk niet?

En nu is het genoeg is een waardevol boek, in de eerste plaats voor de slachtoffers zelf, die het vooral niet aan de tegenpartij moeten laten lezen (!), en verder voor vrienden, ambtsdragers, maatschappelijk werkers en andere professionele hulpverleners.

J.A. Knepper

Uitgegeven bij: Kok Voorhoeve, Kampen, paperback, 204 blz., f 29,90.
Oorspronkelijke titel: *Love Must Be Tough*, vertaald door F.W. van der Blij.

Eigenzinnige godsdienst

Wat betekent Pasen? Wat gebeurde er op paasmorgen en wat houdt de opstanding van Christus wel of niet in? Je kunt je laten gezeggen door het evangelie en door Paulus. Je kunt het geopenbaarde woord aanvaarden. En dan ook verder inzicht **krijgen** waar het blote oog van de moderne mens bijziend blijkt te zijn. Of je bent daar te autonoom voor en laat je door je verstand dicteren wat geloofwaardig is. Ook al erken je als mens van vandaag overigens wel, dat de rede zo zijn beperkingen blijkt te hebben. Hoe dan ook: dit levert eigenwillige godsdienst op. Een staaltje daarvan lezen we in het Paasnummer van **Hervormd Nederland**. **Piet van der Bruggen** schreef daarin:

De dood is niet alleen maar breuk en afbraak. Er schuilt ook leven in de dood. De geschiedenis van het leven op aarde is een ononderbroken cirkelgang van geboren worden en doodgaan; van doodgaan en geboren worden. Zonder leven is er geen dood, maar zonder dood zou er geen leven zijn. Jezus, de poët, de natuur-filosoof, heeft die cyclus van dood en geboorte verduidelijkt met het beeld van de graankorrel: de graankorrel die eerst in de donkere aarde moet vallen om daar te sterven, voordat hij nieuw leven kan voortbrengen.

Johannes, de mysticus onder de evangelisten, heeft later, toen het Jezus-avontuur al lang voorbij was, dat beeld van de sterfende graankorrel toegepast op de dood en de **verrijzenis** van Jezus. Jezus moest sterven, wilde zijn aardse leven tot volle zin en betekenis komen. Hij moest niet sterven omdat een beledigde hemelse vader hem daartoe verplichtte, maar omdat hij zijn leven wilde geven voor de levenwekkende boodschap die hij onder de mensen had verkondigd. Jezus heeft zijn terechtstelling zien aankomen: Hij heeft er met angst en beven tegenop gezien; maar hij is er niet voor op de vlucht gegaan. Onvoorwaardelijk bleef hij trouw aan de zaak waarvoor hij stond, ongeacht de fatale gevolgen. En toen is het **pasen** geworden; wat dat ook betekenen moge en wat er ook gebeurd mag zijn.

Jezus poët en natuurfilosoof? Een verzinsel van de schrijver, waarin hij wel de naam van onze Heiland noemt, maar van Zijn woorden zich eigenzinnig afmaakt.

Overwonnen dood

Iets dergelijks gebeurt in de **NCRV-gids** voor de week van 2 tot 8 april 1994. De voorzitter van deze omroep, **mr. A. Herstel**, schrijft daarin over Pasen:

Pasen is het feest van de overwonnen dood. In die constatering kunnen wij elkaar als christenen, **ondanks** grote verschillen in geloofsbeleving, goed vinden. Bij een verdere uitwerking van het begrip 'overwonnen dood' wordt de variatie in opvattingen duidelijk.

Vervolgens grijpt hij terug naar een bijbeloverdenking (van een ds. S. de Vries) over de **opwekking** van **Lazarus**. Jezus zegt daar tegen **Martha**: 'Ik ben de opstanding en het leven'. De heer Herstel geeft daarvan de volgende uitleg:

Dat zijn geen woorden voor later, maar voor nú. Lazarus **krijgt**

niet de hemelse zaligheid, maar het aardse leven. 'Maak hem los en laat hem heengaan', zegt Jezus. Dat is echte bevrijding. Dan kan er een einde komen aan de dood, die wij op deze wereld zaaien, aan de wanhoop, die zo velen verlamt, aan de honger, die velen teistert. Dan kan er worden afgerekend met de passieve houding van mensen met de 'hier-beneden-is-het-niet'-opstelling.

De Heer is opgestaan om ons hier en nu uit ons graf te roepen, het graf van onze wanhoop, onze angst, onze weerstand tegen verandering. Uit de dood van het ongeloof naar het leven van het liefdesperspectief. Dat leven zal eeuwig zijn.

Een mistekening van de bedoeling van Christus, een vertekening van het heil dat Hij brengt, een scheeftrekken en beperken van het perspectief van het leven dat God aan Zijn kinderen geeft. Helaas: óók NCRV!

Hemel wordt steeds vager

Als in de menselijke voorstellingen van Pasen het bijbels perspectief verdwijnt, vervaagt ook het persoonlijk geloof in het eeuwige leven. Dat kun je bespeuren in de rouwadvertenties die je aantreft in bijvoorbeeld het dagblad **Trouw**. Prof. G. Dekker vergeleek overlijdensadvertenties van vroeger en nu. **Trouw** van 29 maart 1994 bericht daarover:

Er is iets gebeurd met het geloof in het eeuwige leven, ook onder kerkgangers. Het blijkt uit alle onderzoeken, en niet alleen daaruit. Vergelijk bijvoorbeeld eens de levensbeschrijvingen van overleden dominees uit de jaren vijftig met die van nu.

Dat heeft prof. G. Dekker gedaan en in het **Gereformeerd theologisch tijdschrift** (GTT) doet hij er uitvoerig verslag van. 'Hij mag zijn Koning aanschouwen van aangezicht tot aangezicht.' 'Daar weidt zijn ziel nu met een verwonderd oog.' 'Zijn Heiland eindelijk eens zonder gebrek en zonden te mogen dienen.'

In necrologieën in het Gereformeerd jaarboekje of in **rouwan- nances** zijn dit soort teksten voorbeelden van een concreet geloof in een **hiernamaals**.

Elders klinkt het heel wat vager: 'De "aardse tent" is nu afgebroken'. 'Het geloof dat de dood het laatste woord niet heeft.' 'Hij wist zijn leven met Christus verborgen in God.'

Dekker signaleert een duidelijke verschuiving in 'in memoriam'-en **annonces** van het eerste naar het tweede soort teksten. Kennelijk vindt een vervaging van het geloof in een hemel ook onder predikanten plaats.

G.J. van Middelkoop

Tailor John

Groothandel in confectie

Specialist in kookkleding (kostuums en smokings vanaf f 298,-)

Vraag vrijblijvend een offerte aan bij:

TAILOR JOHN, Marsweg 35, 8013 PE Zwolle,
telefoonnr. 038-600825, fax 038-600599.

UIT DE KERKEN

Beroepen te Capelle a/d IJssel: dr. P.H.R. van Houwelingen te Enschede-Oost; te Driebergen-Rijsenburg: Ph. Troost kandidaat te Kampen; te Kantens en Langerak: E.C. Ouwejan, kandidaat te Hoozevee;

Beroepbaar gesteld door de classis Amersfoort: H.J. Visser, Van Spilbergenstraat 21-b, 3814 VL Amersfoort a (033) 755596.

Aangenomen naar Twijzel-Kollumerzwaag: P. Houtman te Leiden.

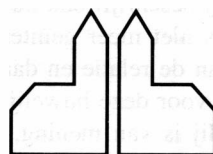
Toegelaten tot de Dienst des Woords door de classis Warffum: J. Beekhuis, kandidaat te Kampen, beroepen te Ulrum.

Bedankt voor Pretoria (Die Vrije Geref. Kerke in Suid-Afrika): K.P.A. Moedt te Brunssum-Treebeek.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Alphen aan den Rijn * **Predikant:** J. Borgdorff, De oude Wereld 97, 2408 NW, a (01720) 25130 (p.126)

Rectificatie * **GM-katern:** cursusavond te Enschede, Geref. Mavo, wordt gehouden op 26 mei 1994, i.p.v. 28 april 1994.

REEDS 140 JAAR

donatus VERZEKERT VERTROUWD

DONATUS,

- is bij uitstek specialist in het verzekeren van kerkelijke eigendommen
 - verricht gratis inspecties en taxaties door eigen, speciaal opgeleide bouwkundig experts
 - is een non-profit maatschappij. De winst wordt aan de leden/verzekerden uitgekeerd in de vorm van premie-restitutie. (Over de afgelopen 10 jaar gemiddeld 50%)
 - kent op maat gesneden polisvoorwaarden, zoals een extra-kostendekking indien na een schade het gebouw niet meer voor kerkelijke diensten kan worden gebruikt en naar elders moet worden getrokken.
- Onderlinge Verzekering
Maatschappij Donatus u.a.
- Postbus 5055
5201 GB 's-Hertogenbosch
- Telefoon 073 - 122166
Telefax 073 - 890365

Vraag vrijblijvend om een offerte of gesprek, ook als u nog elders verzekerd bent. Het verplicht u tot niets.